

Vladimír Choluj

O POTREBE VEDECKÉHO PROJEKTU EKONOMICKEJ ENCYKLOPÉDIE

***Abstract:** The present paper deals with ideas that arose from the use of the first editions of encyclopaedia of economics written by Slovak authors. The author presents his suggestions for analyzing terms and developing this way a logical arrangement of this kind of document, which would lead to a higher quality of future editions. On the basis of the analysis of form and content in several editions of Slovak encyclopaedia of economics, the author claims it would be efficient to adopt a new approach in subsequent editions – namely, apply methods used in a scientific project, extend the content, and apply a systemic approach in designing the structure of a new encyclopaedia in terms of arrangement of its basic parts, mainly explanatory sections. The author lists numerous cases when it would be suitable to work out new definitions of concepts, proposes to use cross-referencing, work out a systemic hierarchical arrangement of partial knowledge of a particular area of topics, which would avoid semantic gaps in the text, and suggests some lexicographic solutions that would contribute to the improvement of this kind of encyclopaedia as well as to a more efficient study of the knowledge base of economics.*

***Key words:** encyclopaedia of economics, role of encyclopaedia, concept of encyclopaedia, prolegomena, lexical units, word associations, structure definitions, model definition, links between concepts, registers*

JEL: A 33

Úvod

V rôznych situáciách a podobách dochádza k napĺňaniu túžob zhrnúť, usporiadať či aj inak bilancovať doterajšie poznatky o skutočnosti, o jej rôznych oblastiach. Dialo sa a deje sa tak v odbornom poznaní a osobitne vo vedeckom poznaní. Sú to dobové, viac či menej úspešne dokonané pokusy o syntézu, ktoré nám pomáhajú hlbšie porozumieť obsahu a významu doterajších poznatkov, ich zreteľnejšiemu odovzdávaniu a uplatneniu. Upratovanie, usporiadanie a ustanovenie pravidla poriadku v každej

odbornej či vedeckej poznatkovej základni slúži aj na vyjasnenie začiatku ďalšieho pokračovania poznávacej cesty, jej smerovania a jej priebežných cieľových staníc.

Dielo, ktoré v dokumentovej podobe zjednocuje a usporiadane diferencuje určitý okruh (empirických alebo teoretických) poznatkových obsahov, predstavuje niečo nové. Je to zrejme z povahy diel napríklad Linného, Mendelejeva, Bertalanffyho či Mosného¹. Osobitne to platí aj pre diela mysliteľských velikánov, ktorí vymedzili rozsah nimi zohľadneného poznania so snahou o úplnosť, univerzálnosť a encyklopedickosť. Boli nimi napríklad M. Bel, D. Diderot či M. Roget. V súčasnosti sa stretáme s mnohými druhmi encyklopédií. Mnohé z nich majú však pôvod v túžbe dosiahnuť komerčný úspech. Sú to všetko súbory či sústavy poznatkov a hierarchické poznatkové systémy, ktorých vytvorenie – vyriešenie ako zložitých úloh nevyhnutne obsahovalo aj spoznávanie, vyjadrovanie a uplatňovanie im príslušných jednotiacich pravidiel a diferenciacných princípov.

V slovenskom jazyku boli vytvorené a zverejnené dve encyklopédie [11], [15] z oblasti hospodárenia, hospodárstva (ekonomiky), ktoré na seba autorsky nadväzujú (druhá označená v názve aj adjektívom veľká). Ich pionierske poslanie nesie v sebe aj časť poučenia ako prístup k realizácii ďalšieho projektu ekonomickej encyklopédie, a to v období, keď sa zavíril vnútorný transformačný proces a vstupné štádium vonkajšej integrácie Slovenskej republiky. Očakávané nové spracovanie ekonomickej encyklopédie núka príležitosť zdokonaľiť poznatkový obsah jej doterajších vydaní, či úplne zmeniť koncepciu jej vyriešenia a zverejnenia.

Ako prvý podnet môže poslúžiť napríklad aj to, že v Ekonomickej encyklopédii [11] sa vôbec neuvádza jediné, celú spoločenskú a odbornú oblasť zjednocujúce ústredné heslo, či už v podobe slova hospodárstvo alebo ekonomika². V pôvodnom vydaní Veľkej ekonomickej encyklopédie [15]³ sa už uvádza heslo ekonomika a v ňom samom v zátvorke aj jeho synonymum hospodárstvo, ale to všetko len v rozsahu päťslovnej definície. Jej poznatkový obsah je utvorený z taxatívneho vymenovania troch štádií lineárne zohľadnenej hospodárskej reprodukcie. V uplatnenom definovaní je, žiaľ, obsiahnutá podstatná nesprávnosť v podobe opomenutia uviesť popri výrobnom, rozdeľovacom a spotrebnom štádiu aj medzi ne logicky začlenené výmenné štádium. V druhom vydaní Veľkej ekonomickej encyklopédie [16] sa už uvádzajú dve samostatné heslá – ekonomika i hospodárstvo. V hesle ekonomika je uvedené v zátvorke jeho synonymum hospodárstvo, ale bez odkazu na jeho výklad ako samostatného hesla. Pritom výklad hesla ekonomika je v porovnaní s prvým vydaním nezmenený, a tak aj s obsiahnutím významovej chyby v podobe vynechania

¹M. Mosný (1922 – 2000), vynálezca, vedec a autor komplexného symbolického jazyka určeného na poznávanie a projektovanie transformačných systémov (v podmienkach uplatnenia výpočtovej techniky), autor teórie riešenia úloh, či autor teórie rozdielov a ďalšie. Pozri napríklad: [12], [11], [15].

²Autor príspevku, pokiaľ je to kontextovo primerané, uprednostňuje tvar hospodárstvo (hospodárenie, hospodársky), ktorý má popri grécko-latinskom pôvode aj historicky následný, čiastočne slovanský pôvod vrátane jeho väzby na výraz gazda (gazdovať, gazdovstvo). Bližšie pozri: [5].

³Explicitne sa v nej uvádza termín redakčnej uzávierky – september 1996 a ISBN, ale nie údaj o roku vydania.

výmenného štádia hospodárskeho reprodukčného procesu. Vo výklade hesla hospodárstvo je zohľadnená jeho viacvýznamovosť uvedením jeho základného a odvodeného jedného užšieho významu. Pritom vo výklade jeho základného významu sa použilo definovanie rovnakého druhu ako v hesle ekonomika, ale už aj s obsiahnutím výmenného štádia. Možno ešte dodať, že tak ako pojem hospodárstvo je viacvýznamový, takú povahu má aj jeho synonymum ekonomika.

Zásadnou otázkou ale je, či uvedenie dvoch hesiel v encyklopédii za jeden pojem nie je mátaúce. Od toho sa možno odvodzujú všetky (až inflačne a dlhodobo sa vyskytujúce) variácie nie najvhodnejšieho, kontextovo čiastočne alebo až úplne nesprávneho uplatňovania významových spojení ekonomika – hospodárstvo, ekonomický – hospodársky v rámci jednej vyjadrenej myšlienky či vo viacerých naväzujúcich myšlienkach. Príkladom toho je aj spôsob vymedzenia hospodárstva v Ústave Slovenskej republiky⁴. [18] Miera pojmovej čistoty nášho myslenia sa tak prenáša aj do ďalších normatívnych, ako aj inštitucionálnych a fondových predpokladov nášho praktického spoločenského konania a do jeho zámerných a mnohých nezámerných následkov. Utvorenie dnešnému poznaniu zodpovedajúcej definície ústrednej (jedinej, systémovo integrujúcej) kategórie ekonomickej vedy vyžaduje zohľadniť ďalšie systémové [9] identifikačné znaky spoločenskej oblasti, ktorá má názov hospodárstvo (ekonomika).

Ukazuje sa, že je viac dostatočných vnútorných [5], [8] konkrétne lexikografických a vonkajších [3] poznatkových a spoločenských dôvodov pristúpiť k novému slovenskému spracovaniu ekonomickej encyklopédie. Jej zdokonalený encyklopedický koncept poslúži nielen odborníkom v hospodárskej oblasti, ale aj všetkým, do ktorých odbornej práce hospodársky rozmer takmer každodenne vstupuje. Osobitne má poslúžiť tým, ktorí seba a druhých hospodársky vzdelávajú a poznanie hospodárstva tvorivo rozvíjajú. Aj keď koncepčné ambície je potrebné dať do súladu s riešiteľskými a vydavateľskými možnosťami, rozhodujúcim kritériom má zostať kritérium jasnosti používateľského účelu. Je ním komplexnosť, systematickosť a vedeckosť encyklopedického diela.

1 Východisko v konkrétnom encyklopedickom zhrnutí poznania o hospodárstve

V prvom slovenskom spracovaní ekonomickej encyklopédie označenej ako veľkej jej 72-členný autorský kolektív [15] uvádza na 614 stranách približne 6 000 hesiel. Okrem hesiel, ktoré sú obrazom praktického a teoretického poznania hospodárstva, je medzi nimi približne 10 % hesiel z oblastí (etiky, demografie, techniky, matematiky, systémových vied, informatiky, ekológie, sociológie, metodológie a gnozeológie), ktorých terminológia je s nimi v neoddeliteľnej prirodzenej

Oddiel 3 – Hospodárstvo Slovenskej republiky.

používateľskej symbióze. V heslách hospodárskeho zamerania je oprávnené časť aj takých, ktoré nie sú poznatkovými zovšeobecneniami povahy pojmov, ale menami osôb, názvami inštitúcií či dokumentov, konkrétnych významných udalostí, skratkami, značkami alebo inými označeniami konkrétnych skupinových či úplne individuálnych reálií. Viaceré z nich majú slangovú povahu⁵.

Veľkú ekonomickú encyklopédiu [15], okrem troch predslovov, tvoria z predmetového hľadiska veľmi stručné (9 bodov textu na 24 riadkoch) vysvetlivky pre čitateľa a samotný výkladový slovník (s. 11 až 614). Podľa úvodného vyjadrenia autorov heslami v encyklopédii sú pokryté dva hlavné tematické okruhy – svetové hospodárstvo a úsekové a prierezové ekonomiky, a ďalších 23 užších okruhov, ako bankovníctvo, financie, viaceré hľadiská medzinárodných hospodárskych vzťahov, manažment, marketing, niektoré časti hospodárskej politiky, ale aj užšie okruhy, ako obchodné operácie, doprava, a naostatok aj ekonomická teória. Ďalej sú v nej obsiahnuté heslá z diplomacie, transformácie hospodárstva a z jeho širších reálií, napríklad heslá o nositeľoch Nobelovej ceny. Z frekvencie hesiel je cítiť prednostný dôraz na obchodnú oblasť, aj keď táto nie je označená ako jeden z nosných tematických okruhov encyklopédie. Nakoniec sú v nej obsiahnuté heslá z ďalších tematických oblastí, ktoré ale nie sú autormi explicitne ako oblasti rozlíšené. Sú nimi napríklad hospodárske právo, národohospodárstvo, makroekonómia, sociálna politika, ekológia. Celkové ohraničenie predmetu encyklopédie a ohraničenie jeho častí je voľné, jednoduché a opiera sa o lineárne vymedzenie jej tematických okruhov. Výsledkom toho môže byť, že sa v nej nachádza konkrétny (slangový) výraz v podobe dvoch hesiel⁶.

Z hľadiska spôsobu výkladu celého hesla sú v encyklopédii uvedené ich dva druhy. Prvé z nich sú heslá s priamym výkladom ich významu, majúce vlastnú výkladovú stať, a preto ich možno považovať za základné. Druhými sú heslá, ktorých výklad je sprostredkovaný, nahradený odkazom na iné heslo, ktoré obsahuje aj výklad svojho významu, a teda sú to heslá odvodené. Odkazované heslá tvoria asi 14 % podiel na celkovom počte hesiel. Odkazová stránka (medzi heslami a vo výkladovej časti jednotlivých hesiel), úroveň jej riešiteľského zvládnutia predstavuje vážnu, podstatnú významovú stránku celej encyklopédie, jej poznatkovej produktívnosti.

Podľa toho, aká skutočnosť je heslami pomenovaná, možno ich rozlíšiť na označujúce veci (produkty), osoby (konkrétne, statusovo označené), inštitúcie, konkrétne systémy, štáty, spoločenské systavy, činnosti (procesy), metódy, prostriedky (poznatkové, hodnotové, dokumentové), heslá pomenúvajúce vlastnosti, javy, vzťahy, osobitne ich miery, časové vymedzenia vecí, osôb, procesov, ako aj heslá označujúce rozdiely (vo veciach, v procesoch a medzi nimi) a jednotky (merné, hodnotové). Vzhľadom na rozsiahlosť dosiahnutej historickej inštitucionalizácie spoločenského

⁵Napríklad čierny piatok – 25. 10. 1929, špinavý náklad, „prehriata ekonomika“, „únik svalov“, ale aj zelená nafta, zelená správa, medvede, býky, jelene, kone, žraločí repelent a pod.

⁶Je to prípad výrazu medvede (plurál) a bear (singulár) s rovnakým obsahom výkladu.

a jeho hospodárskeho diania je medzi všetkými heslami až 20 % takých, ktoré majú povahu spoločenských reálií⁷.

Z hľadiska celkovej štruktúry a rozsahu heslových statí sa v encyklopédii nachádzajú (aj keď zriedkavejšie) heslá s rôznou mierou ich zloženosti. Krajnými sú prípady, keď okrem v nich uvedených cudzojazyčných ekvivalentoch je ostatok heslovej state utvorený z jediného výkladového slova. Viaceré sú prípady dvojslovných a trojslovných výkladov. Opačnými sú prípady, ak heslová stať jedného hesla je v rozsahu všetkých troch stĺpcov jednej vydavateľskej strany encyklopédie. Obširne sú vykladané niektoré základné ekonomické kategórie. Rozsahom tomu blízke sú opisy mnohých reáliových hesiel.

V uvedení heslovej jednotky a vo výkladovej časti jednotlivých hesiel je uplatnená jednoúrovňová alebo viacúrovňová, najčastejšie 4 – 6-úrovňová štruktúra:

- a) heslové slovo (slová, slovné spojenie),
- b) cudzojazyčné ekvivalenty hesla,
- c) synonymum hesla alebo jeho časti, či slovenský preklad (ekvivalent) cudzojazyčného hesla,
- d) „prehľadné vymedzenie pojmu“⁸, (stručná definícia pojmu),
- e) doplnková charakteristika pojmu,
- f) reálie, príklady podporujúce definíciu pojmu alebo jeho charakteristiku.

Popri nevyhnutných či dohodnutých prvkoch heslovej jednotky (heslové slovo, jeho cudzojazyčné ekvivalenty a definíčný opis) sa v nich podľa potreby (nie pravidelne) uvádza synonymum hesla alebo slovenský preklad cudzojazyčného hesla. V encyklopédii sa uplatňujú často heslové slová uvedené (a v praxi používané) v ich cudzojazyčnom (najmä v anglickom) znení. Ich rozsah je 12 % z celkového počtu hesiel. Spolu s cudzojazyčnými názvami reálií to presahuje 20 %. Takýmto spôsobom encyklopédia preberá aj čiastočnú prekladovú funkciu alebo aj funkciu slovníka cudzích slov⁹. V ojedinelých prípadoch je aj náznak uvedenia výslovnosti hesla.

Z hľadiska stavby definície sú v encyklopédii uplatnené najčastejšie štyri ich druhy¹⁰:

- a) priame definovanie v jednom jednoduchom alebo zloženom výroku,
- b) utvorením definície na jej začiatku označením oblasti, do ktorej heslové slovo náleží a jej pokračovaním v podobe definovania ako v prípade a),

⁷Sú to približne dve reáliové heslá na každej jednej strane encyklopédie. Vzniká tak otázka vyhodnotiť, či encyklopédia nie je nimi preťažaná, a ak je, nájsť spôsob ich redukcie či iného uvedenia v encyklopédii.

⁸Pomenovanie je prevzaté z bodu 2 vysvetliviek pre čitateľa (na poslednej neočíslovanej strane = s. 10) vo Veľkej ekonomickej encyklopédii.

⁹Napríklad: margin (záloha) – vklad (istina); lex voluntatis – zásada, podľa ktorej... ; Letter of Intent – (vyhlásenie o zámeroch); status – postavenie.

¹⁰Príklady druhov definovania: a) hybnosť obyvateľstva – rozsah realizovaných výkonov dopravy ...; b) hry s nulovým súčtom – v teórii hier také hry, ktoré ...; c) huckepack – anglický výraz pre nové (pozn. v tomto prípade je použitá nenáležite predložka pre; d) hypotéza – domnienka, predpoklad, pravdepodobné a predbežné. ...

- c) prv uvedením lexikálnej povahy hesla a následným jeho definovaním ako v prípade a)
- d) výkladom pomocou synonyma, synonymóm, prípadne doplneným definične, charakteristikou, príkladom.

Je zrejmé, že v prípadoch hesiel, ktoré majú povahu reálií alebo aj frekventovaných termínov, sa v ich výklade uplatňujú skratky, skrátene alebo inak zaužívané podoby názvov, geografické, časové, merné a ďalšie doplňujúce charakteristiky.

Prirodzene, pri oboznamovaní sa s obsahom encyklopédie je najcitlivejšie vnímaný výklad jednotlivých hesiel z hľadiska konkrétnej odbornej úrovne – ekonomického poznania, ktorú uplatnili jednotliví autori pri ich spracovaní. Aj keď možno vždy prijať určitú mieru odborných rozdielností, niektoré nebude v budúcnosti primerané tolerovať. Z poznania rozdielností a voľností spracovania hesiel nevyplýva len možnosť zdokonalenia ich jednotlivých výkladov, ale aj zdokonalenie viacsmerne až systémové.

V druhom – rozšírenom slovenskom vydaní veľkej ekonomickej encyklopédie [16] s jej obdobne rozšíreným autorským kolektívom (80 autorov s tým istým vedúcim) je obsiahnutých približne 8 000 hesiel (t. j. asi o 2 000 viac ako v prvom vydaní) na 947 stranách. Vzhľadom na rozloženie textu a spôsob tlače počet hesiel umiestnený na jednej strane sa znížil približne z dvanásť na osem. Zvýšil sa priemerný počet hesiel pripadajúcich na jedného autora, približne z osemdesiat na sto. V priemere na jednej vydavateľskej strane pribudli dve heslá, ktoré neboli obsiahnuté v predchádzajúcom vydaní. To možno považovať za významnú rozsahovú inováciu encyklopédie. Výklad hesiel, ktoré tvorili obsah pôvodného vydania, až na ojedinelé prípady nebol upravovaný.

V druhom vydaní encyklopédie neboli uplatnené iné alebo novšie princípy jej spracovania. O tom svedčí obsah jej slovníkovej časti a nezmenená povaha a rozsah vysvetliviek pre čitateľa. Upustilo sa od uvádzania nemeckých a ruských ekvivalentov hesiel a zostali len anglické. Nezmenila sa ani minimálna frekvencia odkazov medzi heslami. V prípade vysvetlivky pre čitateľov (č. 7), ktorou sa poukazuje na autorské uprednostňovanie – uvádzanie substantíva pred adjektívom vo viacslovnom hesle, možno poznamenať, že aspoň toľko je prípadov, v ktorých sa z praktických dôvodov nedodrжала táto zásada, ako je prípadov jej uplatnenia. Druhé vydanie neobsahuje žiadne registre, indexy, či prílohy, a tak je v rámci uplatnenej koncepcie z prvého vydania rozšíreným len o ďalšie heslá.

Z prvej orientačnej spontánnej analýzy (v rozsahu asi 5 % hesiel) možno naznačiť okruh rozpoznávaných problémov, ktoré môžu byť východiskom fundamentálnej analýzy celej heslovej zásoby uvedenej v ekonomickej encyklopédii. Bez nároku na ich dôslednejšiu usporiadanosť z hľadiska ich významnosti možno medzi ne zaradiť nasledujúce:

- úzke (až čiastkovo disciplinárne) definovanie hesla¹¹,
- takmer všeobecné uplatnenie vo výkladoch hesiel len ich jedného (disciplinárneho, odborného) významu, nezohľadnenie polysémie vo výklade hesiel ako prirodzeného lexikálneho javu,
 - neprítomnosť mnohých základných, významovo východiskových pojmov so súčasným prezentovaním početných základovo od nich odvodených termínov¹²,
 - nezohľadnenie zreteľnej prirodzenej systémovosti (veci, javu, procesu) vnútri výkladu hesla, ako aj medzi heslami, ktoré sú významovo prirodzene združené, tvoria zoskupenie pojmov¹³,
 - zreteľná nesprávnosť výkladu so zameraním nie na rozhodujúce znaky predmetu definovania, v ich nesprávnom výbere, v neprítomnosti základného príznaku, nezreteľnej štruktúre definície, ako aj v nelogickom poradí častí a pojmov v definícii,
 - nadmerný rozsah obsahu definície prekračujúci opisovanú vec, dej, vzťah, vyvolávajúci požiadavku na zúženie chápania významu opisovaného vo výklade¹⁴,
 - prázdne, takmer prázdne či formálne definovanie, ktoré vôbec nevystihuje príznaky charakterizovanej veci, činnosti¹⁵, ...
 - zastaranosť definície vzhľadom na nové poznatky, vyvolávajúca požiadavku na úplne novú definíciu¹⁶,
 - tautologické definovanie, najmä v prípade definovania pomocou pojmu ekonomika (ekonomický) a často so sprievodným striedaním a aj opakovaným použitím jeho tvaru hospodárstvo (hospodársky)¹⁷,

¹¹Napríklad: pozorovanie (ako gnozeologický nástroj) definované len v rozsahu marketingovej oblasti; hodnota ako ekonomická kategória je definovaná úzko - len na oblasť vzťahov výrobcov.

¹²V encyklopédii je uvedených najmenej 15 terminologických spojení so základom efektívnosť, ale samotné heslo efektívnosť sa v nej neuvádza.

¹³Príkladom môžu byť heslá vzťahujúce sa na model ekonomického cyklu.

¹⁴Javí sa to v prípade hesla infraštruktúra, podľa ktorého výkladu všetka spoločenská vybavenosť, aj inštitucionálna je jej súčasťou, teda aj parlament, vláda, ...

¹⁵Napríklad: chudoba – „veličina, ktorú možno vyjadriť z absolútneho alebo relatívneho hľadiska. Pod absolútnou ...“.

¹⁶Vhodným príkladom je heslo príroda, v jeho vysvetlení v encyklopédii ako komplexu – množiny prírodnín a nie ako nadradeného evolučného systému vo vzťahu k všetkým formám života a vo vzťahu k ľudskej kultúre.

¹⁷Napríklad: „... v trhovej ekonomike štát zabezpečuje... fungovanie ekonomiky ... pomocou ekonomických nástrojov“; „... objektom ekonomickej činnosti ... je národné hospodárstvo“; „...disciplína zaoberajúca sa zákonitostami ekonomických javov na úrovni národohospodárskej ... v odvetví poľnohospodárstva“; „... hospodárenie ... s priaznivými ekonomickými výsledkami“. Možno si ale položiť otázku, či v takýchto prípadoch nejde niekedy len o redundancie.

Niektoré otázky používania základných pojmov v hospodárskej oblasti rozoberá stať uvedená v zozname použitej literatúre ako [5].

Nejednoduchosť, neustálenosť vysvetľovania a používania už aj základných pojmov v hospodárskej oblasti možno doložiť príkladom ústavy SR, v ktorej sa hospodárstvo SR z hľadiska jeho určujúcej vlastnosti, a to trhovosti, bližšie určuje ako určitými smermi orientovaná ekonomika – sociálne a ekologicky. V takomto chápaní potom ekonomika je bližšie určené hospodárstvo. Hospodárstvo a ekonomika by tak boli dvoma príbuznými pojmami.

Pritom v ústave, ale aj v iných prípadoch ide, ale nie len, o nevhodné štylizovanie výpovede. Vyplýva to nielen z pojmovej neustálenosti, ale predovšetkým z nepresnosti formulovania myšlienok, z uspokojovania sa s ich nezreteľným poznatkovým obsahom. Aj preto je veľmi žiadúce mať dielo komplexne systemizujúce hospodársku lexiku.

- použitie antonymického definovania ako základného, samostatného, a nielen ako doplnkového,
- chyby povahy používania bohemizmov, nenáležitých predložiek, nesprávneho používania pojmov, redundancie, chyby v syntaxe a redakčné chyby (porušený kontext vo výklade v dôsledku chýbajúceho textu vo vete)¹⁸.

Keďže predmetná ekonomická encyklopédia neobsahuje ďalšie významnejšie doplnujúce časti okrem samotnej slovníkovej časti, vzniká otázka uspokojivosti takéhoto stavu, požiadavka analyzovať obsah iných disponibilných vedeckých encyklopedických diel a dospieť tak k predstave o rozšírení jej konceptu, koncepcie ako encyklopédie vedeckej povahy¹⁹.

2 Podnety na zdokonalenie economickej encyklopédie

Vykonaná vstupná analýza štruktúry predmetnej economickej encyklopédie ako vedeckého diela, prieskumné výberové analýzy pojmov podľa druhov disciplinárnych oblastí v nej obsiahnutých, analýza frekvencie výskytu vybraných jednotlivých heslových jednotiek z ich viacerých hľadísk, analýza ich heslových statí, ich výkladov a v nich ich definícií, ako aj analýza ich niektorých stránok, sa stali originálnym zdrojom poučenia a možnosti sformulovať niektoré námety na zdokonalenie jej obsahu v ďalšom možnom, či žiaducom vydaní. Možno ich stručne zhrnúť do nasledujúcich téz:

1. Spracovanie encyklopédie v určitej vednej oblasti je samo osebe vedecká práca, ktorá vyžaduje jej definovanie ako vedeckého projektu, postup a prostriedky jeho vedeckého vyriešenia a realizácie v podobe vydania ako vedeckého diela.

2. Vedeckosť aj v prípade economickej encyklopédie vyžaduje, aby okrem vlastnej slovníkovej časti obsahovala viaceré systémové náležitosti, ktoré terajšiemu slovenskému vydaniu chýbajú.

3. Ďalšie vydanie economickej encyklopédie vyžaduje používateľovi adresované podrobné prolegomena²⁰, ktoré mu umožnia dôsledne sa oboznámiť so štruktúrou poznatkového obsahu diela a následne dostatočne efektívne podľa vlastnej potreby naštudovať v ňom zvolenú látku.

4. Základným predpokladom celkového zdokonalenia economickej encyklopédie v jej novom budúcom spracovaní je moment systémovosti, v tom na prvom mieste vo forme systemizácie oblastí vedeckého a odborného poznania, ktorými sa vymedzuje (ohraničuje) rozsah vykladaných pojmov (pomenovaní, označení, reálií)

¹⁸Napríklad bohemizmus obecný – namiesto správneho všeobecný; chronicky nesprávne používanie príčinnej predložky pre namiesto účelovej predložky na; ...čas počas ktorého, ... časové trvanie... ; alternatívny namiesto správneho variantný, ...

¹⁹V Machekovom etymologickom slovníku [10] tvoria systémové prílohy takmer pätinu jeho rozsahu a v Heribanovom lexikóne biblických vied [3] tretinu jeho rozsahu.

²⁰Prolegomena – úvod do vedeckého diela, v ktorom sa naznačujú základné otázky príslušnej vedeckej disciplíny či oblasti.

a vzájomné podmienenosti a odvodenia ich významov.

5. Systematické a komplexné využitie poznatkového obsahu ekonomickej encyklopédie jej používateľom vyžaduje vyriešiť ako samostatnú úlohu systematickú lektúru a jej výsledok uviesť ako samostatnú časť encyklopédie. Systematická lektúra²¹ je konkrétna forma generačného zdokonalenia našej jazykovo národnej ekonomickej encyklopédie.

6. Je na zváženie, či doterajšie (vybrané, všetky?) heslové slová encyklopédie vzťahujúce sa na realie – historické, personálne, inštitucionálne, zmluvné, dokumentové, normatívne, asociačné, geografické, historické a aktuálne jednotky a systavy merania a ďalšie nespracovať ako samostatné časti (prílohy) encyklopédie, a tak vytvoriť ich koncentrovaný a ucelený logický obraz a zároveň odľahčiť pojmovo výkladové jadro encyklopédie, ako aj vytvoriť priestor na výklad ďalších, či chýbajúcich mnohých základných a pomocných pojmov.

7. Encyklopédiu bude účelné doplniť o základné registre alebo zoznamy v nej uvedených hesiel, mien, názvov, skratiek, značiek, vrátane skratiek a značiek lexikografického určenia²².

8. K príťažlivosti encyklopédie by prispeli vhodné mapy, nákresy, fotografie, vyobrazenia. Tie v jej doterajšom spracovaní vôbec nie sú uplatnené.

9. V nadväznosti na podstatnú požiadavku – obsiahnuť v novom budúcom spracovaní encyklopédie systematickú lektúru, je nevyhnutné prostredníctvom nej vybudovať úplnú sieť odkazov medzi základnými pojmi, odvodenými pojmi a pomocnými pojmi a ostatnými heslami. To je práve slabá stránka súčasnej encyklopédie.

10. K systematike odkazov medzi heslami pristupuje požiadavka, aby každý odborný (či všeobecne odborný) pojem, ktorý je použitý vo výkladoch hesiel, bol samostatne obsiahnutý v encyklopédii. To následne vyžaduje doplniť do encyklopédie väčší počet (desiatky či stovky hesiel), často hesiel základného pojmového významu. Nesplnenie tejto požiadavky neguje možnosť dosiahnuť systémovosť pojmovo výkladového poslania encyklopédie ako vedeckého diela. V príprave encyklopédie je nevyhnutnou vnútornou systémovou podmienkou úplné zjednotenie štruktúry heslových statí a odvodenie ich prípustných variantných riešení.

11. Požiadavka zjednotenia sa vzťahuje najviac na jadro výkladovej časti heslovej state, ktorou je definícia, resp. opis majúci aspoň základné definičné črty. V prípravnom štádiu riešenia encyklopedickej úlohy spracovať vzorové príklady druhov definícií, ktoré sú použiteľné v oblasti ekonomických kategórií, pojmov a termínov.

12. V riešení koncepcie encyklopédie vypracovať aj vzorové prípady prirodzených systematických združení (hniezd) hesiel, typy spracovania hesiel, ich

²¹Systematická lektúra – na jednom mieste sústredené hierarchické usporiadanie čiastkových poznatkových obsahov konkrétnej študijnej oblasti tak, aby umožnilo plynulé štúdium zbavené poznatkových medzier, bez vyhľadávania významov pojmov v mnohých prameňoch a zabránilo sa neúplnej zrozumiteľnosti a nežiadúcej extenzite štúdia.

²²Je otázka, či do takejto formy nesústreďiť aj cudzojazyčné ekvivalenty vykladaných pojmov, mien a označení.

výkladov, ich definícií, prípadov riešenia odkazov v heslách a medzi heslami, ako aj typické prípady slabých miest doterajšieho spracovania hesiel a tieto poskytnúť spracovateľom skupín či jednotlivých hesiel na ich individuálne zohľadnenie pri spracúvaní hesiel.

13. Na základe analýzy doterajšieho stavu odporučiť autorom jednotlivých hesiel, ktoré heslá z encyklopédie vyradiť, nové zaradiť, ktoré čiastočne upraviť a ktoré úplne nanovo spracovať. Uplatniť pri tom produkt aspoň predbežnej, vstupnej systematickej lektúry.

14. Pred spracúvaním jednotlivých hesiel ustáliť konkrétne významy a používanie niektorých kategórií (ontologických, metodologických, gnozeologických, osobitne ekonomických kategórií) a všeobecných frekventovaných pojmov (pozorovanie, metóda, systém, veličina, ukazovateľ, prostriedok, nástroj, postup, proces, ...), a tak zabezpečiť všeobecnú významovú jednotu jednotlivých výkladov hesiel.

15. V encyklopédii jednoznačne uviesť jej poslanie voči používateľom, ako aj v doterajšom vydaní chýbajúcu bibliografiu a jej obsah.

16. Zvážiť, či v názve encyklopédie uplatniť viac národný tvar ústredného pojmu hospodárska namiesto doterajšieho internacionálneho tvaru *ekonomická*²³.

17. Na základe štruktúrnych a obsahových inovácií encyklopédie zvážiť jej rozdelenie a vydanie ako diela vo viacerých zväzkoch.

Poznanie podnetov na zdokonalenie poznatkového obsahu doterajšieho slovenského vydania economickej encyklopédie umožňuje prístup k vytvoreniu predstavy o inovácii jej poznatkového obsahu a poslania.

3 Úlohy vyplývajúce z požiadavky na systematickosť a vedeckosť economickej encyklopédie

Kompletné vyriešenie úlohy o hospodárskej – economickej encyklopédii UEE možno ohraničiť a načrtnúť jej čiastkové úlohy:

UEE – *komplexná úloha o slovenskom spracovaní a vydaní economickej encyklopédie*

UA – úloha východiska – príprava spracovania economickej encyklopédie

UB – úloha cesty – spracovanie poznatkového obsahu economickej encyklopédie

UC – úloha cieľa – syntéza redakcia a vydanie economickej encyklopédie ako vedeckého diela a jej distribúcia

UA1 – definovanie úlohy o economickej encyklopédii, poverenie subjektu na jej koncepcné, riešiteľské a realizačné vedenie

UA2 – vytvorenie projektu riešenia economickej encyklopédie ako vedeckej úlohy

²³V Ústave Slovenskej republiky je pomenovaný príslušný oddiel ako Hospodárstvo Slovenskej republiky.

- UA3 – vytvorenie systémových prostriedkov riešenia úlohy ekonomickej encyklopédie
- UA4 – zostavenie tímu na vyriešenie čiastkových úloh, na priebežné elektronické spracovanie čiastkových výsledkov a na redakčné spracovanie syntézneho výsledku
- UA5 – oponovanie projektu ekonomickej encyklopédie

- UB1 – analýza predchádzajúceho slovenského vydania ekonomickej encyklopédie z hľadiska jej náležitostí ako encyklopedického diela a obsahu jej slovníkovej časti
- UB2 – ohraničenie celku a jeho čiastkových oblastí, ktoré tvoria poznatkový rozsah predmetu encyklopedického spracovania a vymedzenie ich vnútorných systémových poznatkových súvislostí
- UB3 – identifikácia ekonomických kategórií, základných ekonomických pojmov, odvodených ekonomických pojmov, pomocných pojmov (nadväzujúcich disciplín) a reálií ako lexikálnych jednotiek encyklopédie
- UB4 – vypracovanie hierarchickej systematickej lektúry vzťahujúcej sa na všetky lexikálne jednotky
- UB5 – spracovanie jednotlivých heslových statí všetkých lexikálnych jednotiek (cudzojazyčných ekvivalentov, náležitostí záhlaví hesiel a výkladu hesiel)
- UB6 – zapracovanie odkazov do výkladov lexikálnych jednotiek podľa systematickej lektúry
- UB7 – vnútorná tímová riešiteľská oponentúra a následné konečné dopracovanie obsahu heslových statí a ich odkazových vzťahov a vzťahov k systematickej lektúre
- UB8 – vypracovanie častí encyklopédie, t. j. registrov a zoznamov
- UB9 – vypracovanie reáliových príloh

- UC1 – redakčné elektronické spracovanie vypracovaných obsahov (statí) lexikálnych jednotiek a ich usporiadanie do postupnosti podľa zvolených kritérií
- UC2 – redakčné elektronické spracovanie úvodu, prolegomen, registrov, zoznamov, príloh encyklopédie
- UC3 – redakčné spracovanie celku encyklopédie (vrátane stránky Obsah)
- UC4 – záverečné oponovanie encyklopédie
- UC5 – vykonanie úprav encyklopédie podľa odporúčaní jej oponovania
- UC6 – odovzdanie encyklopédie do tlače
- UC7 – tlač encyklopédie
- UC8 – distribúcia encyklopédie vrátane jej odbornej a marketingovej propagácie.

4 Postupnosť možných spôsobov riešenia úlohy o ekonomickej encyklopédii z hľadiska miery poznatkovej pokrokovosti

Úlohu ďalšieho vydania ekonomickej encyklopédie možno riešiť na rôznych úrovniach pokrokovosti zmeny jej poznatkového obsahu. Začiatočným a zároveň hraničným prípadom je zopakovanie vydania encyklopédie bez zmeny jej poznatkového obsahu. To je riešiteľsky a realizačne najjednoduchšia úloha. Opačným hraničným prípadom je premena jednorazového riešenia úlohy o ekonomickej encyklopédii na trvalú vedeckú (rozvojovú) úlohu, ktorá môže obsahovať všetky známe systémové a čiastkové riešiteľské a realizačné zdokonalenia. Je to najnáročnejšia úloha. Ostatné možnosti sa nachádzajú medzi nimi, a to od jednoduchších k zložitejším.

Všetky možné spôsoby riešenia úlohy o ekonomickej encyklopédii možno zoradiť do postupnosti:

0. Neriešenie úlohy, jej zúženie len na realizáciu úlohy – na nezmenené vydanie (dotlač) ekonomickej encyklopédie bez zmeny jej poznatkového obsahu .
1. Riešenie úlohy len zmenou zásoby heslových slov – pridaním ďalších, vynechaním niektorých doterajších.
2. Riešením úlohy ako v prípade 1. a upravením niektorých výkladov heslových slov podľa individuálnych odborných predstáv ich spracovateľov (autorov).
3. Riešením úlohy ako v prípade 1. a upravením výkladov všetkých heslových slov podľa vypracovaných jednotných pravidiel o štruktúre výkladov (heslových obsahov).
4. Riešením úlohy ako v prípade 3 a systematickým zapracovaním odkazov vo výkladoch hesiel a v prípadoch nahradenia výkladov odkazmi medzi heslami, a to na základe vypracovaného zjednocujúceho pravidla o odkazoch.
5. Riešenie úlohy ako v prípade 4 s pridaním hniezdovania hesiel (združovania výkladov odvodených hesiel na základe ich príbuznosti s významom základného hesla).
6. Riešenie úlohy na základe vypracovanej hierarchickej odborovej systemizácie hesiel a následne ako v prípade 5 s uplatnením systematického hniezdovania hesiel.
7. Riešenie úlohy:
 - a) na základe vypracovanej systematickej lektúry,
 - a1) na úrovni celkovej (odborovej) systematickej lektúry
 - a2) nadväzne na úrovni združenej (hniezdovej) systematickej lektúry
 - a3) a na úrovni elementárnej (heslovej) systematickej lektúry
 - b) a na základe systematických odkazov
 - b1) vo výkladoch hesiel
 - b2) a výkladov pomocou systematických odkazov medzi heslami.
8. Riešenie úlohy ako v prípade 7 a jej rozšírenie o vypracovanie častí, ktoré:

- c) funkčne predchádzajú výkladovej slovníkovej časti
- d) funkčne nasledujú po výkladovej slovníkovej časti.
- 9. Riešenie schválenej úlohy U s náležitosťami vedeckého a realizačného projektu s rozlíšením jeho čiastkových úloh:
 - e) UA – úloha východiska – úloha vytvorenia systémových prostriedkov na:
 - a1) – vedenie celej úlohy U a koordináciu riešenia úloh v UB a UC
 - a2) – riešenie UB a riešenie UC
 - a3) – aplikáciu produktov UB ako predmetov riešenia UC
 - f) UB – úloha cesty – riešenie:
 - UB1 – riešenie častí funkčne predchádzajúcich výkladovej časti slovníka
 - UB2 – riešenie výkladovej časti slovníka
 - UB3 – riešenie funkčne nasledujúcich častí po výkladovej časti slovníka
 - UB4 – vedecká oponentúra produktu riešenia UB
 - UB5 – doriešenia UB na podklade UB4
 - g) UC – úloha cieľa – realizácia:
 - UC1 – redakčné elektronické spracovanie produktu UB5
 - UC2 – vydanie encyklopédie
 - UC3 – distribúcia encyklopédie a jej domáca a zahraničná marketingová propagácia, vytvorenie podmienok v univerzitných hospodárskych študijných odboroch na priame zapojenie encyklopédie ako učebnej pomôcky.
- 10. Úloha vytvorenia systémových prostriedkov na inicializáciu inovácie riešenia a realizácie encyklopédie (ďalšieho nového vydania), po určitom časovom odstupe jej vydania ako produktu systematicky riešeného vedeckého projektu.
- 11. Úloha vytvorenia (internetového) systému trvalého priebežného zdokonaľovania encyklopédie s účasťou aj kompetentnej odbornej verejnosti.

Potom celá úloha U so zohľadnením aj predchádzajúcich úloh v bodoch 10 a 11 môže mať štruktúru:

U:

UA – úloha riešenia systémových prostriedkov

UB – úloha spracovania

UC – úloha realizácie – vydania

UD – úloha (permanentnej) inovácie.

Záver

Každá encyklopédia²⁴ je reprezentatívnym obrazom dosiahnutých a uznávaných poznatkov v danom odbore. Ohodnotenie a vonkajšie uznanie kultúrnej veľkosti národa zahŕňa aj kritérium prítomnosti jeho, často už aj historicky preverených, veľkých encyklopédií. Vytvorenie ekonomickej encyklopédie, ktorá má zodpovedať požiadavkám rozvoja hospodárskej vedy, vzdelávania a praxe v podmienkach Slovenskej republiky predpokladá prekročiť doterajšiu koncepciu jej posledného slovenského vydania.

Potrebuje systematické vedecké encyklopedické dielo z hospodárskej oblasti. Trvalé reálne medzinárodné uznanie vedeckých ekonomických pracovísk pôsobiacich v podmienkach Slovenskej republiky, osobitne Ekonomickej univerzity v Bratislave, ako poznatkovo pokrokových inštitúcií je zárukou prípravy takéhoto vrcholovo reprezentatívneho ekonomického diela. To môže upevniť aj vedúce vedecko-vzdelávacie postavenie Ekonomickej univerzity v Bratislave.

Rozhodujúci poznatkový úžitok encyklopédie sa však prednostne vzťahuje na požiadavku, aby bola nenahraditeľnou pomôckou pri systematickom formovaní odborného vedomia jej študentov, absolventov a doktorandov, a to na teoreticko-vedeckej (modelovo-systémovej) úrovni. Dosahovanie a vzostup teoreticko-vedeckej úrovne odborného myslenia a jeho uplatnenie v riešení vedeckých i praktických odborných úloh je prejavom naplnenia spoločenského poslania každej univerzity.

²⁴V pôvodnom význame encyklopédie ako náučneho diela, ktoré všestranne a usporiadane zahŕňa jednotlivé a združené obsahy poznatkov v určitej kultúrnej oblasti, teda diela vedeckej povahy alebo vedeckosti blízke.

Literatúra

- [1] BEŇUŠKOVÁ, E. – KVASNIČKA, V. – POSPÍCHAL, J.: *Hľadanie spoločného jazyka v kognitívnych vedách*. Bratislava: Vydavateľstvo IRIS, 2000. ISBN 80-88778-13-1.
- [2] FILKORN, V.: *Povaha súčasnej vedy a jej metódy*. Bratislava: VEDA, 1998. ISBN 80-224-0564-7.
- [3] HERIBAN, J.: *Príručný lexikón biblických vied*. Bratislava: Don Bosco, 1998. ISBN 80-88933-07-2.
- [4] ŠALING, S. – IVANOVÁ - ŠALINGOVÁ, M. – MANÍKOVÁ, Z.: *Veľký slovník cudzích slov*. Bratislava – Veľký Šariš: SAMO, 2000. ISBN 80-967524-6-4.
- [5] CHOLUJ, V.: Ako si rozumieme pri poznávaní a pretváraní hospodárskej skutočnosti. In: *Ekonomické rozhľady, ročník XXVII, č. 2/1998*, s.173 – 183.
- [6] KAČALA, J. – PISÁRČIKOVÁ, M. a kol.: *Krátky slovník slovenského jazyka*. Bratislava: VEDA, 1997. ISBN 80-224-0464-0.
- [7] KLAUS, G. – BUHR, M.: *Filozofický slovník*. Praha: SVOBODA, 1985.
- [8] KOLEKTÍV: *Metodológia hospodárskej vedy a náuky*. Zborník. Bratislava: Ekonomická univerzita v Bratislave, 1999. ISBN 80-225-1230-3.
- [9] KOLEKTÍV: *Metodologické otázky systémovosti hospodárstva v úlohách teórie a spoločenskej praxe 2002*. Zborník. Bratislava: EKONÓM, 2002. ISBN 80-225-1818-2.
- [10] MACHEK, V.: *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha: ACADEMIA, 1968.
- [11] MICHNÍK, E. – ŠÍBL, D. – SMREKOVÁ, M. a kol.: *Ekonomická encyklopédia*. Slovník A–Ž. Bratislava: Sprint, 1995. ISBN 80-967122-2-5.
- [12] MOSNÝ, M. – MOZOLÍKOVÁ, M.: *Modelovanie transformačných systémov*. Bratislava: VEDA, 1986.
- [13] SEARLE, J. R.: *Mysel, jazyk, spoločnosť*. Bratislava: Kaligram, 2007. ISBN 80-7149-893-9.
- [14] SEVERA, F.: *Klasické príklady systematického usporiadania a prezentácie poznatkov a ich aplikácie pri vzdelávaní a manažmente poznatkov*. Bratislava: Slovenská akadémia manažmentu – Klub manažérov, 2007.
- [15] ŠÍBL, D. et al.: *Veľká ekonomická encyklopédia*. Výkladový slovník A – Ž. Bratislava: Sprint, 1997. ISBN 80-88848-02-4.
- [16] ŠÍBL, D. et al.: *Veľká ekonomická encyklopédia*. Výkladový slovník A – Ž. 2. rozšírené vydanie. Bratislava: Sprint, 2002.
- [17] ŠMAJS, J.: *Základy systematické filozofie*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2005. ISBN 80-210-3871-3.
- [18] Ústava Slovenskej republiky.